
Friedrich Reinhold Kreutzwaldi keelekasutusest *Inlandis*

Mari-Ann Palm

1. Kreutzwald *Inlandi* kaasautorina

Nädalalehe *Das Inland* asutaja ja esimene toimetaja Friedrich Georg von Bunge (1802–1897) avaldas ajakirja esimeses numbris põhjaliku programmi, mis pidi olema ühtlasi juhiseks tulevastele kaastöötajatele. Ajakirja eesmärgiks oli avaldada kirjutisi Läänemereprovintside (Eesti-, Liivi- ja Kuramaa) mineviku ja oleviku, majanduse, looduse, rahvastiku ja rahvakommete, kultuurielu jm kohta ning laiendada sel moel oma lugejate silmaringi. Samas peeti silmas ka kaugemaid eesmärke – talletada tulevaste põlvete jaoks rikkalikku ja usaldusväärset materjali, sealhulgas nende provintside põliselanike, eestlaste ja lätlaste kohta.¹

Ajakiri suutis Bunge programmi tegelikkuses ellu viia. Eelkõige ajaloolis-etnoloogilise ajakirjana on *Inland* oluline teabevaramu eesti kultuuriloo uurijatele. Ajakirjast võib leida väärtuslikke materjale ja kirjutisi eesti rahvaluule, mütoloogia, keele, rahvauskumuste ja kommete kohta.² Selle ülesande teostamine ei oleks võimalik olnud, kui ajakirjal poleks olnud arvukalt kaastöölisi ja korrespondente. Üks agaramaid *Inlandi* kaastöölisi nii ulatuslikumate artiklite autori kui ka sõnumisaatjana oli Friedrich Reinhold Kreutzwald,³ kelle

¹ Vt *Inland*, 1836, nr 1, vg 1 jj.

² Ea Jansen. Baltisaksa ajakirjanduse areng XVII–XIX sajandil. – Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed. Koost. J. Peegel jt. Tartu/Tallinn, 1994, lk 283–287.

³ Samas, lk 286.

Das Inland.

Eine Wochenschrift für Liv-, Esth- und Curland's
Geschichte, Geographie, Statistik und Litteratur.

Zweiter Jahrgang. 1837.

Inhalt: I. Esthnische Gebräuche bei Sterbenden und Todten. Sp. 293. — II. Uebersicht der Verfassung und Verwaltung Curlands. Estl. Sp. 295. — Correspondenznachrichten: aus Rival. Sp. 303. Aus Mitau. Sp. 303. Aus Riga. Sp. 305. Aus Gemes. Sp. 307. — Lite. und Schulchronik. Sp. 308. — Repertorium der Tageschronik: Poland, Pernau, Esthland, Curland. Sp. 308. — Unglückschronik. Sp. 310. — Schifffahrt. Sp. 312.

I. Esthnische Gebräuche bei Sterbenden und Todten.

Ein im Todeskampf Liegender wird aus seinem Bett gehoben und auf dem Fußboden auf ein Strohlager niedergelegt, was „pikka õllite panne-ma“ und „surretama“ heißt. Letzterer Ausdruck ist vortrefflich und bezeichnend, indem er den Nebenbegriff des „Tödtens“ in sich begreift, aber unsers Erachtens nicht ganz treu im Deutschen wiedergegeben werden kann. Durch diese unsinnige Sitte wurde Vielen Leben vor der Zeit verkürzt, und sie wird beim Fortbestehen nicht ermangeln, neue Opfer hinzuraffen. Wie bekannt, tritt in fieberhaften und entzündlichen Krankheiten öfters die wohlthätige Entscheidung unter stürmischen Bewegungen ein, welche der Laie fälschlich für den Todeskampf ansieht. Hebt man z. B. in einem solchen Fall, wo durch den eintretenden Schweiß die Natur die Entscheidung der Krankheit beabsichtigte, den Kranken aus seinem warmen Bett, und legt ihn auf's Stroh, das nicht selten eben naß und kalt ins Zimmer getragen wurde: so muß die Crisis unterbrochen werden und der Tod ist oft unvermeidlich. Wöchentlich die Herren Prediger, jede

Gelegenheit benutzend, dieser verderblichen Sitte entgegenzuarbeiten suchen!

Wenn der Mensch gestorben, wird sein Leichnam sorgfältig gewaschen und gesäubert, dann angekleidet und auf einen Tisch gelegt. Für die nächtliche Leichenwache setzt man abgequollene, mit wenig Salz besetzte Erbsen vor, welche den Schlaf und die Längeweile abwehren sollen. Beim Einsargen giebt man der Leiche mit: eine Kopfbürste, ein Stück Seife, eine kleine Münze, zuweilen auch ein Fläschchen mit Branntwein, und thut außerdem noch ein Stückchen zusammengefaltenes Papier auf die Herzgrube der Leiche, für den Fall, daß Petrus einen Fuß verlangen könnte. Vor dem Einsenken in die Gruft pflegt einer von den Umstehenden mit dem Haken des linken Fußes drei Erdbeeren dem Sarg zu geben, damit der Verstorbene in seiner Behausung ruhig bleibe und nicht durch nächtliches Herumwandeln seine Angehörigen belästige.

Hr. Kr.

Foto 1. Fr. Kr[eutzwald]. Estnische Gebräuche bei Sterbenden und Todten. — Inland, 1837, nr 18, vg 293–294.

saksakeelsest publitsistikast väärivad esiletõstmist eelkõige tema kaastööd ajakirjale *Inland*.⁴

Käesolevas artiklis vaadeldakse Kreutzwaldi saksa keele kasutust nädalalehes *Inland* avaldatud kirjutiste põhjal. Analüüsiti aastakäike 1837–1845, sest just nendel aastatel oli Kreutzwald *Inlandi* aktiivne kaastööline.⁵ Valdav osa Kreutzwaldi mahukamatest kirjutistest on pühendatud eesti rahvaluulele, mütoloogiale, uskumustele ja tavadele, kuid käsitlemist leiavad ka päevakajalised sündmused. Eraldi tuleb märkida Kreutzwaldi osa sõnumisaatjana: korrespondent Kreutzwald saatis Võru linnast ja maakonnast *Inlandile* nii pikemaid sõnumeid kui ka lühiuudiseid aastatel 1838–1859 (katkestusega aastatel 1850, 1854–1856 ja 1858). Aastatel 1838–1844 oli sõnumite arv üpris suur (12 kuni 28 aastas), kuid alates 1845. aastast on neid tunduvalt vähem, nagu ka pikemaid temaatilisi artikleid. Kreutzwaldi sõnumite temaatika on äärmiselt mitmekesine. Ta kirjutab päevakajalistest sündmustest, argielust, ilmastikuoludest ja viljasaagist, talupoegade majanduslikust olukorrast, rahvastiku tervislikust seisundist ja levinumatest haigustest, vohavast alkoholismist ja selle masendavatest tagajärgedest, haridusoludest, kultuurisündmustest, seltsielust jm.

Saksakeelse *Inlandi* autorid ja toimetajad olid tavapäraselt (balti) sakslased, kelle jaoks saksa keel oli nende emakeel. Kreutzwaldiga on aga teisiti. Sünnipäralt eestlane, oli tema emakeel (esimene keel) eesti keel. Saksa keele, millest küll kujunes tema igapäevane ja perekondlik suhtluskeel, omandas ta õpingute käigus algastmest kuni ülikooli lõpetamiseni. See töö tekitab huvi, kas eestlasest Kreutzwaldi saksa keeles tuleb ette midagi sellist, mis eristab tema keelekasutust teistest autoritest või siis reedab tema eestikeelset päritolu.

Järgnevalt vaadeldakse Kreutzwaldi keelekasutust järgmistes keelesüsteemi valdkondades: sõnavara, grammatika (morfoloogia ja süntaks) ja kõnekujundid, eelkõige piltlikud, ülekantud tähendusega väljendid. Ortograafial (täheortograafia, suur ja väike algustäht, kokku- ja lahkukirjutamine) ja interpunktsioonil siinkohal ei peatuta,

⁴ Oskar Kruus, Heino Puhvel. Eesti kirjanike leksikon. Tallinn, 2000, lk 222.

⁵ Oskar Kruus. Eesti kirjarahva leksikon. Tallinn, 1995, lk 224; Herbert Laidvee. Fr. R. Kreutzwaldi bibliograafia 1833–1969. Tallinn, 1978, lk 142.

sest neid küsimusi on käsitletud varem ilmunud artiklis.⁶ Pealegi ei olnud 19. sajandi kolmekümnendatel ja neljakümnendatel aastatel saksa keeles veel ühtset ja üldkehtivat õigekirjaalast reeglistikku. Normitud saksa kirjakeelest saab rääkida alles alates 20. sajandi algusest. Endastmõistetavalt olid välja kujunenud teatud tavad ja suundumused, mis ilmnevad ka Kreutzwaldi kirjaviisis, näiteks *th* tänapäevase *t* asemel (*die That, der Theil, thun*) või siis täht *c* võõrsõnades hilisema *k* või *z* positsioonis (*der Candidat, das Publicum, die Ceremonie, speciell*).

2. Kreutzwaldi sõnakasutusest

Sõnavalikul on tekstide koostamisel ja seega autori keelekasutuses oluline osa. Õige sõnavalik aitab teksti sisu täpselt, selgelt ja veenvalt edasi anda. Üksainus tabav sõna võib asendada pikki seletusi. Iga keele sõnavara pakub võimalusi erinevate stiilivarjundite loomiseks. Tähtsusetu pole ka asjaolu, et õige sõnakasutusega saab autor väljendada oma isiklikku suhtumist kirjeldatavasse. Eriti hästi sobib nimetatud funktsioonide täitmiseks stiililiselt markeeritud leksika, st sõnad ja väljendid, mis on tavakeskmisest hälbivad, erilised, ebataavalised – nad kas omavad mingit spetsiifilist stiilivärvingut või siis on nende kasutusala piiratud ajatelge pidi vaadatuna (arhaismid ja neologismid) või kasutajaskonna territoriaalse ja sotsiaalse jagunemise järgi (murdeleksika ja sotsiolektid).

Vaatlusalused tekstid on umbes 170 aastat vanad, mistõttu on endastmõistetav, et neis esineb sõnu ja väljendeid, mis tänapäeva saksa keele seisukohast on vananenud, mida enam ei kasutata või kasutatakse üliharva (arhaismid).⁷ Sellised sõnad on näiteks

⁶ Mari-Ann Palm. Fr. R. Kreutzwald als Mitarbeiter der Wochenschrift *Das Inland*. – Deutschsprachige Zeitungen in Mittel- und Osteuropa. Hrsg. v. J. Riecke und B.-M. Schuster. Berlin, 2005, lk 63–78.

⁷ Vananenud sõnavara ja muude stiilivärvingute määratlemisel olid abiks järgmised sõnaraamatud: Duden. Deutsches Universalwörterbuch. Mannheim u.a. 2004 ja Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache in sechs Bänden. Berlin, 1966–1982.

nimisõnad *Weib*⁸, *Maulschelle* 'kõrvakiil', *Mundschenk* 'jookide ülem õukonnas / üliku kaaskonnas', Kreutzwaldil tähenduses 'joogikallaja pulmapeol', tegusõna *extendiren* 'suurendama, laiendama', eessõna *vermittelst* 'abil, abiga'.

Üsna sageli kuuluvad vananenud sõnad kõrgstiili, näiteks nimi-sõna *Fremdling* 'võõras, võõramaalane', tegusõnad (herein)*lugen* 'piiluma, luurama' ja *harren* '(pikisilmi) ootama', määrsõnad *allenthalben* 'kõikjal, igalpool' ja *füglich* 'õigusega, õigustatult'.

Kõrgkeelsed, aga mitte vananenud on nimisõnad *Anbeginn* 'algus', *Behausung* 'peavari, ulualune', *Gastmahl* 'pidusöök, söömaaeg', *Gewand* 'rõivas, rüü', *Leichnam* 'laip, surnukeha', *Obhut* 'kaitse, hool', tegusõnast *hinscheiden* 'surema' moodustatud substantiveeritud partitiiv *der Hingeschiedene* 'surnu, lahkunu', tegusõnad *bannen* (Geister) 'vaime loitsudega tõrjuma, alistama', *benehmen* (den Zorn) 'viha, raevu talitsema', *darbringen* (Opfer) 'ohvriande tooma', *sich erfreuen* genitiiviga 'rõõmustama, rõõmu tundma', omadussõnad *abhold* 'millegi vastu / vastane olema' ja *unlauter* 'ebaauus, kõlvatu', määrsõna *künftighin* 'tulevikus, edaspidi', eessõnad *nächst* 'päris lähedal, kellegi/millegi järel' ja *zunächst* 'kõige lähemal'.

Järgnevate näitelausete ja tekstilõikude tõlked on võetud koguteosest „Maailm ja mõnda“⁹, kus on muuhulgas avaldatud olulisem osa Kreutzwaldi kultuuriloolistest ja folkloristikaalastest kirjutistest ning Võrust ja Võrumaalt saadetud sõnumitest nädalalehes *Das Inland*. Tõlkija on August Annist, kes on ühtlasi koos Karl Taeviga kogumiku koostaja. Tõlke allikale osundab lühend MM, millele järgneb lehekülje number. Kui vastava teksti tõlget kogumikus „Maailm ja mõnda“ ei leidu ja kui selle trükkis avaldamist ka mujal ei õnnestunud tuvastada, on näited tõlkinud käesoleva artikli autor (tähistus MP).

⁸ Sõna on kaasaegses saksa keeles küll olemas, kuid selle tähendus on oluliselt muutunud. Varem oli see sõna stiiliselt neutraalne ja sellega tähistati täiskasvanud naissoost isikut, ka abielunaist. Tänapäeval seevastu on see sõna halvustava tähendusega ja seostub selliste omadustega nagu lohakas, räpakas, riiakas.

⁹ Fr. R. Kreutzwald. Maailm ja mõnda. Koost. A. Annist ja K. Taev. Tallinn, 1953.

Der Mariä-Verkündigungstag bildet ein beliebtes *Weiberfest* [...] ¹⁰
Maria kuulutuse päev on armastatud kui naiste püha [...] (MM, lk 65)
Die Hundeschnauzer vermochten *vermitteltst* ihres vortrefflichen Geruchorgans
allenthalben die Flüchtlinge zu entdecken [...] ¹¹
Koerakoonlased võisid oma suurepärase haistmisorgani abil igalt poolt põge-
nikke üles leida [...] (MM, lk 67)
Das Weihnachtsfest wird *nächst* der Hochzeit von allen kirchlichen Festen
vorzugsweise gefeiert. ¹²
Välja arvatud pulmad, on kiriklikest pühadest jõulud need, millal kõige enam
pidutetakse. (MM, lk 63)
Der Tag aller Seligen am zweiten November spielt in Allentacke eine große
Rolle, indem hier den Geistern *der Hingeschiedenen ein Gastmahl* zugerichtet
wird. ¹³
Kõigi õndsate päev (surnute püha) 2. novembril etendab Alutaguses suurt
osa, kuna siis valmistatakse söömaag kõigi lahkunute hingedele. (MM, lk 65)

Madalkeelset sõnavara esineb Kreutzwaldi kirjutistes tunduvalt vähem. Argikeelne on tegusõna *versilbern* tähenduses 'midagi (kiiresti) rahaks tegema'. Nimisõna *Lobhudelei* 'liialdatud kiitmine' ning omadussõnad *gehässig* (entstellte Thatsachen) 'pahatahtlikult moonutatud tõigad' ja *wässerig* (wässerige Literatur) 'vesisevõitu, kehvapoolne kirjandus' on tuntavalt pejoratiivse varjundiga.

Der Flachshandel war [...] ziemlich lebhaft, es ist der einzige currente Artikel des hiesigen Landmanns, den er *versilbern* kann. ¹⁴
Linakauplemine oli võrdlemisi elav, [...]; lina on siinse maamehe ainus jooksev kaubaartikkel, mis ta võib hõbedaks muuta. (MM, lk 215)
[...] manche böswillige Zungen, die aus *unlauteren* Absichten [...] *gehässig* entstellte Thatsachen im Publicum zu verbreiten bemüht waren. ¹⁵
[...] mõned õelad keeled, kes kõlvatutest kavatsustest lähtudes [...] püüdsid seltskonnas pahatahtlikult moonutatud tõiku levitada. (MP)

Vastupidiselt ootustele kohtab Kreutzwaldi publitsistikas spetsiifilist baltisaksa sõnavara üliharva. Analüüsi käigus õnnestus tuvastada ainult kolm sõna: vene päritolu pikkusmõõt *die Werst* 'verst',

¹⁰ Inland, 1837, nr 27, vg 458.

¹¹ Inland, 1837, nr 8, vg 135.

¹² Inland, 1837, nr 25, vg 409.

¹³ Inland, 1837, nr 27, vg 459.

¹⁴ Inland, 1848, nr 10, vg 186.

¹⁵ Inland, 1841, nr 46, vg 735.

vedelikumõõt *der/das Stof/Stoof* 'toop' ja *der Rauchstübler* 'suitsutare elanik', mis on arvatavasti Kreutzwaldi moodustatud tuletis sõnast *Rauchstube* 'suitsutare'. Nimetatud sõnad on Hupeli sõnastikus kirja pandud.¹⁶

Eesti kommetest ja tavadest kirjutades tuli Kreutzwaldil lahendada nii mõnigi probleem, sest mitte iga eesti mõiste ja sõna jaoks ei leidunud adekvaatset saksa vastet. Sellisel juhul on Kreutzwald vajadusel ise uusi sõnu moodustanud, näiteks *Vatermann* (sõnasõnaline tõlge eestikeelsest sõnast *isamees*), *Freierbranntwein* (kosjaviin), *Gaben* (annid – kingitused, mida pruut tegi pulmakülastele), *Marienröthe* (naistepuna, maarjapuna). Sõna *kratt* on Kreutzwald eesti keelest otse üle võtnud, kirjutades sõna suure algustähga ja andes sellele meessoos artikli *der*, seega *der Kratt*. Sellised okasionaalsõnad on Kreutzwald tihti jutumärkidesse pannud ja vahel ka eesti-keelse vastega varustanud.

Hierauf wird der „*Freierbranntwein*“ (kosja viin) hervorgeholt, der es ausweisen muß, ob der Antrag angenommen oder abgewiesen wird.¹⁷

Siis tuuakse *kosja viin* välja, mis seda peab näitama, kas pakkumine vastu võetakse või tagasi lükatakse. (MM, lk 58)

Der Mariä-Verkündigungstag bildet ein beliebtes Weiberfest, an dem das zweite Geschlecht sich die sog. „*Marienröthe*“ zutrinkt.¹⁸

Maria kuulutuse päev on armastatud kui naiste püha, kus õrnem sugu nn. maarjapuna joob. (MM, lk 65)

3. Grammatika

3.1. Morfoloogia

Morfoloogia vallas ei ole silmatorkavaid erisusi kuigi palju.

Küllalt tihti on tugeva käändkonna nimisõnade ainsuse daativi käändelõpuks *-e*, mis sel ajal oli veel üsna tavaline: *einem Feinde*

¹⁶ August Wilhelm Hupel. *Idiotikon der deutschen Sprache in Lief- und Ehistland*. Riga, 1795.

¹⁷ *Inland*, 1837, nr 12, vg 195.

¹⁸ *Inland*, 1837, nr 27, vg 458.

gleich, am frohen Festtage, auf diesem ersten Gange, im Hause, vor dem Hause, zum Ueberflusse, mit seinem Weibe.

Omadussõnades kasutatakse käändelõpu *-en* asemel ainult lõppu *-n*, kui käändelõpule eelneb häälik *r*: auf *größern* Heerstraßen, in *letztern* Jahren.

Sõnaühendi *keine besondere Gebräuche* puhul on raske otsustada, kas tegemist on ebajärjekindlusega omadussõna käänamisel või lihtsalt trükiveaga. Korrektne vorm on *keine besonderen Gebräuche*.

Konjunktivivormi *Konjunktiv I (Präsens)* kasutab Kreutzwald optatiivina, st tegevust või sündmust (teostatava) soovina väljendava verbivormina, mis ongi üks selle vormi funktsioone.

Dem Psychologen [...] *diene* zur Kunde, daß [...] ¹⁹

Psühholoog [...] võtku teadmiseks / võiks teadmiseks võtta, et [...] (MP)

Gott *lasse* in diesem Jahre das Korn so hoch wachsen!²⁰

Lasku jumal uuel aastal vili nii kõrgeks kasvada! (MM, lk 64)

Sidesõnaga *damit* algavates otstarbelausetes kasutab Kreutzwald süstemaatiliselt vormi *Konjunktiv I (Präsens)*, seevastu tänapäeval kasutatakse sellistes lausetes peaaegu eranditult indikatiivi (kindlat kõneviisi).

[...] drei Stöße dem Sarg zu geben, *damit* der Verstorbene in seiner Behausung ruhig *bleibe* und nicht durch nächtliches Herumwandeln seine Angehörigen *belästige*.²¹

[...] kolm hoopu vastu puusärki, et surnu oma vilus voodis rahule jääks ja mitte öise ümberhulkumisega omakseid ei vaevaks. (MM, lk 69)

[...] und bringt ein solches Geschenk für die Auserwählte zum Unterpfund, *damit* die Parthie nicht so leicht rückgängig gemacht werden *könne*.²²

[...] ja toob selle kingituse oma väljavalitule pandiks, et kokkulepet nõnda kergesti ei saaks tühjaks teha. (MM, lk 57)

Siinjuures võib küsida, kas Kreutzwald järgib sellel juhul üksnes vanemat keelekasutust, kui saksa keeles oli sidesõnaga *damit* algavates

¹⁹ Inland, 1848, nr 14 lisa, vg 292.

²⁰ Inland, 1837, nr 27, vg 457.

²¹ Inland, 1837, nr 18, vg 294.

²² Inland, 1837, nr 12, vg 194.

otstarbelausetes tavalisem just konjunktiiv, või on siin mingi mõju ka eesti keelele, kus otstarbelausetes kasutatakse reeglina tingivat kõneviisi.

Tänapäeval peaaegu ainuvalitseva siduva asesõna *der/die/das* kõrval kasutab Kreutzwald üsna sageli vanemale keeletavale omast siduvat asesõna *welcher/welche/welches*.

Dem Psychologen, *welcher* an einer so regen Entwicklung des deutschen Elementes in einem abgelegenen Landstädtchen zwifeln möchte, diene zur Kunde, daß ...[...]²³

Pühholoog, kes tahaks kahelda saksa elemendi nii hoogsas arengus kõrvalises linnakeses, võtku teadmiseks, et [...] (MP)

[...] Reisende, *welche* aus dem District Jerwen kamen [...] ²⁴

[...] Reisijad, kes Järva maakonnast tulid [...] (MM, lk 213)

3.2. Süntaks

Järgnevalt on vaatluse all mõned Kreutzwaldi lauseehitusele iseloomulikud jooned. Kokkuvõtlikult öeldes iseloomustavad Kreutzwaldi lauseehitust pikad, keerulise struktuuriga laused: rind- ja põimlausetete kombinatsioonid koos arvukate erineva astme kõrvallausetega, kuhu on vahele lükitud ka kiillauseid. Tihti kasutab Kreutzwald semikoolonit seal, kuhu võiks panna punkti ja alustada uut lauset. Öeldut näitlikustab alltoodud lause.

Eine bekannte Erfahrungssache, die sich überall bestätigt, ist die, daß ein überwundenes Volk mit eiserner Festigkeit an den Sitten und Gebräuchen seiner glücklichen Vorzeit hängt; die Erinnerung der Freiheit und Selbständigkeit knüpft sich, einer Schlingpflanze gleich, oft an die unbedeutendsten Dinge, die gerade dadurch den Werth erhalten und auf spätere Generationen, die keine Ahnung von der großen Vergangenheit haben, forterben; durch den Druck von außen läßt sich keine Vergessenheit erzwingen, so wie die Segnungen der Christlichen Religion bei einem rohen Volke, dessen Ueberwinder diese neue Lehre mitbrachten, nicht leicht eine solche Aufnahme finden, daß dadurch alle Ueberbleibsel der alten Götterlehre vernichtet werden.²⁵

²³ Inland, 1848, nr 14 lisa, vg 292.

²⁴ Inland, 1843, nr 18, vg 157.

²⁵ Inland, 1838, nr 9, vg 130.

Tuntud kogemusfakt, mis ikka jälle kinnitust leiab, on ju see, et võidetud ja allasurutud rahvas raudse järjekindlusega oma õnneliku eelaja kommete ja eelarvamuste küljes ripub; mälestus endisest vabadusest ja iseseisvusest seob end nagu väänkasv sagedasti kõige tühisemate asjade külge, mis just seeläbi väärtuslikuks saavad ja hilisemaile põlvkondadele, kel suurest minevikust enam aimugi ei ole, edasi pärandatakse; välissurvega ei saada midagi unustama sundida ja ristiusu õnnistus ei leia looduslapselt rahva juures, kelle võitjad ühtlasi olid ka uue usu toojad, mitte hõlpsasti säärast vastuvõttu, et selle läbi kõik vana mütoloogia jäljed hävineksid. (MM, lk 75–76)

Üks Kreutzwaldi lausetes esinev süntaktiline struktuur on laiendatud täiend (erweitertes Attribut), mille abil saab kokkusurutud kujul edastada palju informatsiooni, samas teeb see laused tihti pikaks ja raskesti mõistetavaks.

[...] daß sie [...] *die vor dem Feinde entflohenen* Unglücklichen aus den verborgensten Schlupfwinkeln hervorsuchten.²⁶

[...] et nad [...] õnnetuid vaenlaste eest põgenenuid nende kõige salajasemaist peiduurkaist üles otsisid. (MM, lk 67)

[...] daß die Esthen des gegenwärtigen Jahrhunderts *mit ihren in einer grauen Vorzeit lebenden* Vorfahren noch einige Charaktereigentümlichkeiten gemein haben können.²⁷

[...] et praeguse aastasaja eestlastel võib nende kaugel eelajal elanud esivanematega veel mõningaid ühiseid iseloomujooni olla. (MP)

[...] so würde er sich die Freiheit nehmen, in Beziehung *auf die in der 44. Nr. des vorigen Jahrg. d. Inl. (Sp. 700 Anm. 2) angedeutete, und in der 51. Nr. (Sp. 814) gründlich erörterte* Etymologie des esthnischen Ausdruckes [...] noch Folgendes hinzuzufügen.²⁸

[...] nii lubaks ta endale seoses eelmise aastakäigu Inlandi 44. numbris (vg 700, märkus 2) põgusalt mainitud ja 51. numbris (vg 814) põhjalikult käsitletud eesti-keelse väljendi etümoloogiaga [...] veel järgmist lisada. (MP)

Kiillaused, mis sisaldavad täiendavaid seletusi ja täpsustusi või väljendavad autori seisukohti, hoiakuid, emotsioone, on samuti Kreutzwaldi lausete tunnuseid.

²⁶ Inland, 1837, nr 8, vg 134.

²⁷ Inland, 1845, nr 8, vg 125.

²⁸ Inland, 1845, nr 8, vg 125.

[...] und es giebt wenig wissenschaftlich gebildete Laien, die nicht schon ihr leibliches Heil in dieser neuen Offenbarung – *mindestens in Gedanken* – versucht haben.²⁹

[...] ja leidub väheseid haritud asjaarmastajaid, kes poleks – vähemalt oma mõtetes – üritanud selle uue ilmutuse abil oma tervist parandada. (MP)

Allein – *es klingt paradox genug!* – gerade deshalb fühlt sich der Referent gedrungen [...] Aga – see kõlab üpris paradoksaalselt! – just seepärast tunneb referent end sunnitud olevat [...] (MP)

[...] in Beziehung auf die [...] Etymologie des esthnischen Ausdruckes, – *vielleicht zum Ueberflusse* – noch Folgendes hinzuzufügen.³⁰

[...] seoses eestikeelse väljendi etümoloogiaga – võib-olla liialdusena – veel järgmist lisada. (MP)

Kreutzwaldi lausete sõnajärg vastab saksa kirjakeele normidele, kuid silma hakkas kaks omapärast joont. Suhteliselt sageli esineb nimisõnaline genitiivi käändes olev täiend vastupidiselt tavapärasele positsioonile põhisõna ees: *des Himmels Fügung* 'taeva tahe', *des Mädchens Vater* 'tütarlapse isa', *eines Mannes Weib* 'mehe naine', *des Nachbars Brunnen* 'naabri kaev', *aus des Schicksals Urne* 'saatuse urnist', *nach des Referenten Ansicht* 'referendi arvates', *armer Eltern Kinder* 'vaeste vanemate lapsed'. See vanemale saksa keelele omane nimisõnalise täiendi koht lauses oli 19. sajandi keskpaigaks vananenud või vähemalt vananemas ja selle kasutamine annab tekstile vanamoodsa ja kõrgstiilile omase varjundi. On muidugi raske öelda, kas genitiivse nimisõnalise täiendi asukoht põhisõna ees on Kreutzwaldil täiesti tavaline või on ta sellist sõnajärge teadlikult kasutanud, andmaks tekstile arhailis-pidulikku tooni. Välistatud ei ole ka eesti keele mõju, kus selline sõnajärg on reeglipärane.

Partitiivne genitiiv lause alguses mõjub eriti ekspressiivselt:

Der hungrigen Menschen giebt es viele, und die Hausthiere sind an manchen Orten dem Verhungern nahe [...]³¹

Näljaseid inimesi on palju ja koduloomad on mitmes kohas näljast kõngemas [...] (MM, lk 213)

²⁹ Inland, 1841, nr 1, vg 3.

³⁰ Inland, 1845, nr 8, vg 125.

³¹ Inland, 1843, nr 18, vg 157.

Järgmistes lausetes, kus modaalverbi kasutatakse koos infinitiiviga (esimeses näites on see Infinitiv I Vorgangspassiv, teises Infinitiv II Aktiv), on tegemist ilmse eksimusega öeldisverbi pöördelise osa asukoha vastu. On raske öelda, mis on selle põhjuseks.

Etwa eine Werst vor dem festlichen Hause wird Halt gemacht, ein Schaffer reitet voraus und meldet die Ankunft, damit die nöthigen Einrichtungen zum Empfang *können getroffen werden*.³²

Umbes versta kaugusel pidumajast peatutakse, üks peiupoiss sõidab ette ja teatab tulekust, et võidaks teha vastuvõtuks vajalikke ettevalmistusi. (MM, lk 59)

[...] und die Redensart deutet darauf hin, daß man noch vor kurzem dieser Gottheit *muß Opfer dargebracht haben*.³³

[...] ja kõnekäänd [...] viitab, et sellele jumalusele veel alles hiljuti ohvleid toodi. (MM, lk 78)

Õige sõnajärg on „damit die nöthigen Einrichtungen zum Empfang *getroffen werden können*“ ja „daß man noch vor kurzem dieser Gottheit Opfer *dargebracht haben muß*“.

Paar eksimust esineb tegusõna reksiooni vastu. Tegusõna *bedürfen* nõuab genitiivi, aga Kreuzwaldil on nimetatud verbist sõltuv nimi-sõna ühel korral akusatiivis:

Einen Mundschenk bedarf der Esthe nicht [...]³⁴

Erilist joogikallajat eestlane ei vaja [...] (MM, lk 60)

Aga on registreeritud ka kaks näidet, kus verbist *bedürfen* sõltuv nimisõna on genitiivis, seega korrektse käändevormis.

[...] meist so populär gehalten, daß sie *keines Kommentars* bedarf.³⁵

[...] enamasti nii lihtsalt kirjutatud, et see ei vaja mingit kommentaari. (MP)

[...] indem wir dazu weder *der Annahme* von Hundeführern, noch von Menschen mit wahrhaft thierischen Schnauzen [...] bedürften.³⁶

[...] kusjuures me ei vajaks selleks oletusi ei koertejuhtide ega tõeliste loomakoonudega inimeste olemasolust. (MP)

³² Inland, 1837, nr 12, vg 196.

³³ Inland, 1838, nr 9, vg 133.

³⁴ Inland, 1837, nr 12, vg 197.

³⁵ Inland, 1841, nr 1, vg 3.

³⁶ Inland, 1845, nr 8, vg 126.

Seletada saaks seda eksimust sellega, et tegusõna *bedürfen* sünonüüm *brauchen* nõuab akusatiivi. Võimalik on ka eesti keele kaudne mõju, kus tegusõnade *brauchen* ja *bedürfen* vaste *vajama* nõuab osatavat käänet, mille vasteks saksa keeles on enamasti akusatiiv.

Tegusõna *mangeln* 'puuduma, puudust tundma' umbisikuliselt kasutatuna (es mangelt) ja nimisõna *der Mangel* 'puudus, puudumine' reksiooniks on eessõna *an* daativiga. Kreutzwald aga kasutab nimisõna *Mangel* genitiiviga: *Mangel der Schneebahn* 'lumetee puudumine'. Ka siin võib oletada eesti keele mõju.

4. Kõnekujundid

Kõnekujundite all mõistetakse käesolevas kirjutises piltlikke väljendusvahendeid, mis põhinevad tähendusülekandel. Sõna või sõnade rühma ei kasutata mitte otseses, vaid ülekantud tähenduses. Kõnekujundite ehk troopide liigid on metafoor, metonüümia ja perifraas, millel omakorda on mitmeid alaliike. Tavaliselt loetakse kõnekujundite hulka ka võrdlused, mida on kahte liiki: otsesel tähendusel põhinevad võrdlused, mille eesmärgiks on mõnda eset või nähtust võimalikult täpselt ja objektiivselt väljendada, ja tähendusülekandel põhinevad võrdlused, mida võib pidada kõnekujundite hulka kuuluvaks.

Võrdlusi ei tule Kreutzwaldi kirjutistes küll tihti ette, kuid kui ta võrdlusi kasutab, siis on need peale väheste erandite tähendusülekandel põhinevad võrdlused, mis mõjuvad emotsionaalselt ja väljendavad vahel ka autori hinnanguid. Valdavalt on Kreutzwaldi võrdlused okasionaalsed, individuaalsed moodustised; keeles püsiühenditena olemasolevaid võrdlusi ta sama hästi kui ei kasutagi.

[...] und kommt mit eigenen oder gemieteten Pferden *schneller dahin als die ordinäre Post*.³⁷

[...] ja jõuab omade või üüritud hobustega kiiremini sinna kui tavalise postiga. (MM, lk 210)

³⁷ Inland, 1842, nr 30, vg 260.

Wir leben noch immer im tiefen Winter, der [...] *einem hartnäckigen Feinde gleich um jeden Schritt kämpfend sich zurückzieht*.³⁸

Me elame ikka veel sügavas talves, kes [...] visa vaenlasena taganeb, iga sammu maa pärast võideldes. (MM, lk 213)

[...] aber die Sagen der Rauchstübler und Hüttenbewohner gelangen, *wie armer Eltern Kinder*, selten in bessere Gesellschaft [...]³⁹

[...] aga suitsutarede ning onnide elanike lood jõuavad niisamuti kui vaeste vanemate lapsed harva paremasse seltskonda [...] (MM, lk 82)

Daher fließt das Leben *wie ein klarer Bach auf kiesigem Grunde* von einem Tag zum anderen.⁴⁰

Sellepärast voolab elu nagu selge oja kruusasel põhjal ühest päevast teise. (MM, lk 208–209)

Metafoor on sõna või väljendi kasutus sarnasuse või analoogia alusel ülekantud tähenduses. Metafoor ja selle üks liike, personifikatsioon ehk isikustamine, kuuluvad Kreutzwaldi lemmikvahendite hulka. Kreutzwaldi kasutatud metafoorid on nagu tema võrdlusedki ülekaalukalt okasionaalsed moodustised.

[...] *die Kälte hatte* zwar eine Zeitlang *alle Vorkehrungen getroffen* [...]⁴¹

[...] külm oli küll mõne aja jooksul kõik abinõud tarvitusele võtnud [...] (MP)
Auf größeren Heerstraßen *sind die Wagen nicht zum Ausruhen gekommen*, die Nebenwege wurden durch *ein Potpourri von verschiedenartigen Fuhrwerken* benutzt, so lange *die Gewässer unter fester Eisdecke ruhten*.⁴²

Suurematel maanteedel ei saanud vankrid puhkust, kõrvalteedel kasutati segiläbi erinevaid sõiduvahendeid, kuni veekogud puhkasid kõva jääkaane all. (MP)

Esitatud näidetes on personifikatsioon kombineeritud analüütiliste verbaalühenditega *die Vorkehrungen treffen* 'abinõusid tarvitusele võtma' ja *zum Ausruhen kommen* 'puhkust saama, hinge tõmbama'.

Kahes järgmises näitelauseis on tegemist üldkasutatavate, tuhmunud tähendusega metafooridega, aga tavapärasest veidi erineval kujul. Üldtuntud on väljend *die Preise liegen hoch/niedrig* 'hinnad on kõrged/madalad', Kreutzwaldil on aga *die Preise stehen hoch/niedrig*.

³⁸ Inland, 1843, nr 18, vg 157.

³⁹ Inland, 1844, nr 44, vg 699.

⁴⁰ Inland, 1842, nr 30, vg 265.

⁴¹ Inland, 1848, nr 10, vg 186.

⁴² Inland, 1848, nr 10, vg 186.

[...] *die Kornpreise stehen niedrig* [...] ⁴³

[...] viljahinnad on madalad [...] (MP)

Der Flachshandel war, obgleich *die Preise sehr niedrig standen*, ziemlich lebhaft.⁴⁴

Linakauplemine oli võrdlemisi elav, kuigi hinnad on väga madalad. (MM, lk 215)

Järgnevalt veel mõned näited metafooride, sealhulgas personifikatsioonide kohta.

Wir leben noch immer im tiefen Winter, *der jetzt erst seinen Eigensinn bei uns zeigen will.*⁴⁵

Me elame ikka veel sügavas talves, kes alles nüüd meile oma jonnakust tahab näidata. (MM, lk 213)

Die weibliche Privat-Schul- und Erziehungsanstalt der Madame E. König [...] hatte *aus des Schicksals Urne ein minder günstiges Loos gezogen.*⁴⁶

Madam E. Königi erakool ja kasvatusasutus oli saatuse urnist vähem soodsa loosi tõmmanud. (MP)

[...] denn manches alte Haus erscheint *im neuen Gewande*, manches andere ist ganz verändert [...] ⁴⁷

[...] sest nii mõnigi maja on saanud uue rüü, mõnigi teine on täiesti muutunud [...] (MM, lk 208)

Auch für den Altertumsforscher bietet sich in Weißenstein einiges Interesse dar, nämlich *eine vom Zahn der Zeit benagte Ruine*, die von einer kleinen Anhöhe mit ihren altergrauen Türmen und Mauerzacken in das jetzige Städtchen *hinüberblickt.*⁴⁸

Ka muinasaja uurijaile pakub Paide üht-teist huvitavat, nimelt ajahamba poolt tugevasti näritud lossivaremed, mis väikeselt kingult oma vanadusest hallide tornidega ja hambuliste müüridega alla vaatavad nüüdsele linnakesele. (MM, lk 209)

Püsiühendina keeles esineva ja üldkasutatava metafoori *der Zahn der Zeit* 'ajahammas' ühendab Kreutzwald siin veel personifikatsiooniga.

Metonüümia on sõna või väljendi kasutus ülekantud tähenduses ajalise, ruumilise, põhjusliku, päritolulise vm suhte alusel. Seda

⁴³ Inland, 1848, nr 10, vg 186.

⁴⁴ Inland, 1848, nr 10, vg 186.

⁴⁵ Inland, 1843, nr 18, vg 157.

⁴⁶ Inland, 1841, nr 46, vg 735.

⁴⁷ Inland, 1842, nr 30, vg 265.

⁴⁸ Inland, 1842, nr 30, vg 265.

kõnekujundit ei kasuta Kreutzwald eriti sagedasti, kuid paar ilmekat näidet õnnestus siiski leida.

Erwägt man nun noch manche böswillige *Zungen*, die aus unlauteren Absichten theils unwahre Gerüchte, theils gehässig entstellte Thatsachen im Publicum zu verbreiten bemüht waren, so darf man sich kaum darüber wundern, daß die Königsche Anstalt kein auswärtiges Renommé erlangen konnte.⁴⁹

Kui mõelda veel mõnele öelatele keeltele, kes kõlvatutest kaalutlustest lähtudes osalt ebaõigeid kuulujutte, osalt pahatahtlikult moonutatud töiku rahva hulgas levitada püüdsid, siis pole mingi ime, et madam Königi asutus ei suutnud saavutada kaugemale ulatuvat head mainet. (MP)

Zunge 'keel' – siin on tegemist metonüümia kõige sagedasema vormiga, nimelt kvantiteedisuhte alusel kujuneva sünekdohhiga, mille üheks alaliigiks on *pars pro toto* – osa terviku asemel. Järgmises näites esinevad metafoor ja metonüümia kombineeritult:

[...] es wird daher einer aufmerksamen und sorgsamen Mutter immer möglich, *über die Schritte ihrer Lieblinge ein wachsameres Auge zu führen.*⁵⁰

[...] seepärast on tähelepanelikul ja hoolitseval emal alati võimalik oma lemmikute samme valvsalt jälgida. (MP)

Tavaline on õigupoolest *ein wachsameres Auge auf jmdn./etw. haben, führen* on ilmselt Kreutzwaldi eripära.

Perifraas ehk ümberütlus on selline kõnekujund, kus isiku, eseme, nähtuse jne tegelik nimetus (enamasti ühesõnaline) asendatakse teiste sõnadega, sõnastatakse teisiti, nt *Emajõe Ateena* (= Tartu). Perifraasi alaliigid on hüperbool, eufemism, litootes. Perifraase leidub Kreutzwaldi kirjutistes üsna palju.

[...] und wer wider seinen Willen *kein kaltes Bad nehmen will*, vermeidet gern die Winterwege.⁵¹ (*ein kaltes Bad nehmen* – siin: 'läbi õhukese jää vette kukkuma')

[...] ja kes vastu oma tahtmist külma vanni ei taha võtta, see pigem väldib taliteid. (MP)

⁴⁹ Inland, 1841, nr 46, vg 735.

⁵⁰ Inland, 1841, nr 46, vg 738.

⁵¹ Inland, 1848, nr 10, vg 186.

[...] sogar in solchen Gemeinden, wo der Hunger *einen morbus habitualis* bildet [...]⁵² (*morbus habitualis* – 'püsivalt esinev, sageli korduv, täiesti tavaline haigus'; siin üle kantud tähenduses – 'igapäevane, tavaline nähtus, mitte midagi iseäralikku')

[...] isegi sellistes valdades, kus nälg on *morbus habitualis* (MP)

Der Mariä-Verkündigungstag bildet ein beliebtes Weiberfest, an dem *das zweite Geschlecht* sich die sog. „Marienröthe“ zutrinkt.⁵³

Maria kuulutuse päev on armastatud kui naiste püha, kus õrnem sugu nn. maarjapuna joo. (MM, lk 65)

Ein im Todeskampf Liegender (= surija; *eufemism*) wird aus seinem Bett gehoben [...]⁵⁴

Kui surmaheitlus on alanud, tõstetakse surija voodist välja [...] (MM, lk 68)

Es sei uns erlaubt, hier eine selbst erlebte Thatsache zu erzählen, die für die Esthländische Bildungsgeschichte vielleicht *nicht uninteressant* sein dürfte.⁵⁵ (*nicht uninteressant* – litootes; siin ettevaatliku, tagasihoidliku väljendusviisi teenistuses)

Lubatagu siin üht ise läbielatud fakti jutustada, mis Eestimaa kultuuriloo jaoks arvatavasti huvitusest ei tohiks olla. (MM, lk 71)

Piltlikke kujundeid saab kasutada mitmesugustel eesmärkidel. Nad täpsustavad, näitlikustavad ja ilmestavad kirjapandud mõtteid, aitavad väljendusviisi mitmekesistada ja lisavad tekstidele emotsionaalsust ning ekspressiivsust. Õeldu kehtib ka piltlike kujundite kasutuse kohta Kreutzwaldi kirjutistes nädalalehes *Inland*. Samas ei tohi unustada, et piltlikud kõnekujundid on üsna jõulised stiilivahendid, mille kasutamise peab teatud määral ettevaatlik olema, sest troopide ülemäärane kasutamine võib loodetud mõju vähendada ja sisu ähmastada. Kreutzwaldi keelekasutust analüüsid jäid silma ka mõned sellised tekstilõigud, kus kasutatakse liiga palju üle kantud tähenduses kujundeid, mis muudavad teksti jälgimise raskeks ja sisu peaaegu tabamatuks. Järgnev tekstilõik piltlike kujunditega liialdamisest on muidu väga kenast poeetilisesst olukirjeldusest Paide linna kohta.

[...]; sie haben vielleicht ihren Blick nach innen gerichtet und weben am häuslichen Sorgenstuhl manchen Seufzer in das Gewebe ihrer Tage, lassen den

⁵² *Inland*, 1848, nr 10, vg 186.

⁵³ *Inland*, 1837, nr 27, vg 458.

⁵⁴ *Inland*, 1837, nr 18, vg 293.

⁵⁵ *Inland*, 1837, nr 41, vg 689.

Thau darüber fallen und erwarten getrost den Morgen, der auch ihre Saaten zeitigen wird.⁵⁶

[...]; nad on võib-olla oma pilgu sissepoole juhtinud ja koovad oma kodus muretoolis mõnegi ohke oma vaiksete päevade kudesse, lasevad sellele kastet sadada ja ootavad lohutatult hommikut, mis ka nende külvatud vilja kord küpseda laseb. (MM, lk 208)

5. Kokkuvõtteks

Kreutzwaldi kirjutised ajakirjas *Inland* annavad tunnistust tema headest keelealastest teadmistest. Kui midagi ette heita, siis on see eelkõige kalduvus kasutada keerulisi süntaktilisi konstruktsioone ja mõningane liialdamine piltlike kujunditega. Usutavalt võetavaid eestipärasusi ei õnnestunud analüüsi käigus tuvastada, kui välja arvata mõned vead ja ebatäpsused morfoloogia ja süntaksi vallas, mille puhul eesti keele mõju on aimatav.

Üksikud vead ja ebatäpsused ei mõjuta aga kuidagi kirjutiste sisulist külge. Kreutzwaldi keelevahendid aitavad kaasa kirjutiste sisu ja autori taotluste võimalikult täpsele, objektiivsele ja ilmekale vahendamisele. Samuti avalduvad keelekasutuse kaudu autori isiklikud hoiakud ja hinnangud.

⁵⁶ *Inland*, 1842, nr 30, vg 264 jj.

ZUM SPRACHGEBRAUCH FR. R. KREUTZWALDS
ANHAND SEINER BEITRÄGE IN DER
WOCHENSCHRIFT DAS INLAND

Zusammenfassung

Im vorliegenden Aufsatz wird der Sprachgebrauch Friedrich Reinhold Kreutzwalds anhand seiner Beiträge in der Wochenschrift „Das Inland“ betrachtet. Zuerst wird ein kurzer Überblick über Kreutzwald als Mitarbeiter des „Inlands“ gegeben, danach geht man auf die Behandlung seiner Sprache ein.

Die Autoren und Herausgeber des deutschsprachigen „Inlands“ waren in der Regel Deutschbalten, deren Muttersprache Deutsch war. Mit Kreutzwald verhält es sich anders. Er war ein gebürtiger Este, der sich die deutsche Sprache angeeignet hatte. Seine Bildung von der Grundschule bis zum Abschluss der Universität hatte er in deutscher Sprache erhalten. Dieser Umstand gibt Anlass zur Frage, ob in Kreutzwalds deutscher Sprache Merkmale vorkommen, die seine estnische Herkunft verraten.

Bei der Analyse des Sprachgebrauchs von Kreutzwald werden folgende Ebenen des Sprachsystems berücksichtigt: Lexik (Wortwahl), Grammatik (Morphologie und Syntax) und Stilfiguren, vorwiegend Mittel der Bildlichkeit.

Da die untersuchten Texte etwa 170 Jahre alt sind, ist es selbstverständlich, dass in ihnen Wörter und Wendungen vorkommen, die heute als veraltet oder altertümlich gelten. Neben dem veralteten Wortgut benutzt Kreutzwald recht viele Wörter und Wendungen, die der gehobenen Stilschicht angehören. Wörter aus den so genannten niederen Stilschichten kommen in Kreutzwalds Schriften bedeutend seltener vor. Wider Erwarten erscheint ausgesprochenes deutschbaltisches Wortgut in der Publizistik von Kreutzwald kaum. Hervorzuheben sind aber okkasionelle Bildungen von Kreutzwald. Da es nicht für jeden estnischen Begriff oder jedes estnische Wort eine adäquate deutsche Entsprechung gab, musste Kreutzwald selbst neue Wörter bilden.

Im Bereich der Morphologie gibt es nicht viele Besonderheiten. Ein typisches Merkmal ist die Bevorzugung der Formen, die aus heutiger Sicht veraltet sind und die auch in den dreißiger und vierziger Jahren des 19. Jahrhunderts veraltet oder altertümlich waren, z.B. die Endung *-e* im Dativ Singular bei den Substantiven der starken Deklination und das Relativpronomen *welcher* statt *der*.

Der Satzbau von Kreuzwald zeichnet sich durch lange und komplizierte Satzstrukturen aus: Kombinationen von Satzverbindung und Satzgefüge (Satzperioden), viele Nebensätze, eingeschobene Parenthesen. Die Satzgliedstellung entspricht bis auf einige wenige Abweichungen den Normen der deutschen Schriftsprache. Eine ziemlich häufige Erscheinung ist die Voranstellung des substantivischen Genitivattributs: *eines Mannes Weib, armer Eltern Kinder*. Einerseits kann es sich hier um einen bewussten Sprachgebrauch handeln, weil die Voranstellung des substantivischen Genitivattributs dem Ausdruck Gewähltheit und Feierlichkeit verleiht. Andererseits kann es der Einfluss der estnischen Sprache sein, in der eine solche Wortfolge der grammatischen Norm entspricht. Es wurden ein paar Verstöße gegen die Rektion der Verben ermittelt, die sich unter Umständen durch den Einfluss des Estnischen erklären lassen.

Eine besondere Vorliebe scheint Kreuzwald für verschiedene Mittel des bildlichen Ausdrucks zu haben.

Obwohl man an der deutschen Sprache von Kreuzwald einiges aussetzen kann, zeugen seine Schriften im „Inland“ von guten Sprachkenntnissen. In den meisten Fällen dienen die von ihm verwendeten sprachlichen Mittel einer konkreten objektiven Aussageabsicht und zur Veranschaulichung des Sachverhalts.